Justitieombudsmannen
Katarina Påhlsson

Inspektion av Lunds tingsrätt den 19–21 november 2019

JO:s protokoll i korthet: Den 19–21 november 2019 genomförde JO en inspektion av Lunds tingsrätt. JO intryck är att domstolens verksamhet fungerar mycket väl. I protokollet lyfts bl.a. tingsrättens arbete med familjemålen fram samt den goda ordningen i akterna. Även om många av de granskade avgörandena innehöll utförliga skäl noterar JO att det också förekom bristande motiveringar i t.ex. häktningsbeslut och i beslut om anordnande av godmanskap. Vidare uppmärksammades att det saknades tidsplaner i flera tvistemål liksom att en del avgöranden saknade förordnanden om s.k. fortsatt sekretess.

Efter inspektionen har JO tagit två initiativ. JO ska i det ena ärendet granska tingsrättens rutiner för att sätta ut konkursförhandlingar i vissa fall. I det andra ärendet kommer JO att utreda handläggningen av ett ärende om upphörande av godmanskap hos Överförmyndarnämnden i Eslövs kommun.

Inledning

Den 19–21 november 2019 genomförde justitieombudsmannen Katarina Påhlsson tillsammans med byråchefen Carina Sjögren och föredragandena Catharina Adlercreutz, Mimmie Ahl, Nathalie Stenmark och Mikael Wibeck en inspektion av Lunds tingsrätt.

Inledande samtal

Inspektionen inleddes tisdagen den 19 november 2019 med att JO och hennes medarbetare togs emot av lagmannen och den administrativa chefen. Lagmannen informerade om förhållandena vid tingsrätten och uppgav i huvudsak följande.

Övergripande om bl.a. personal, inflödet av mål och ärenden samt ansvarsfördelning

Vid tingsrätten arbetar f.n. 38 jurister – lagmannen, 2 chefsrådmän, 10 rådmän, 1 administrativ assessor, 6 tingsfiskaler, 2 beredningsjurister och 16 notarier. Tingsrätten är sedan 2016 indelad i två tvistemålsenheter och en brottmålsenhet. Personalen är fördelad på de två tvistemålsenheterna och enheten för support och säkerhet. Domsagan omfattar Eslövs, Höörs, Hörby, Kävlinge, Landskrona, Lomma, Lunds, Staffanstorps och Svalövs kommuner.

Det kommer in cirka 6 500 mål och ärenden per år till tingsrätten och balansen ligger på 2 300–2 400 mål och ärenden. Vid tidpunkten för inspektionen fanns cirka 870 brottmål (varav cirka 300 s.k. förordnandemål), 900 tvistemål, 130 förenklade tvistemål, 200 konkursärenden och 300 övriga ärenden. Inflödet av brottmål har minskat de senaste åren, vilket förklaras av omorganisationen av polisen samt de införda gränskontrollerna. Antalet inkomna brottmål varierar mellan 2 500 och 2 700 stycken per år medan antalet inkomna tvistemål är stabilt, cirka 700 tvistemål årligen per enhet. Inflödet av ärenden har ökat något, främst när det gäller anordnande av godmanskap. Tingsrätten avgör ungefär lika många ärenden som kommer in.

På varje tvistemålsenhet är en domare s.k. beredningsdomare. Den domaren hanterar inga häktade brottmål. De fördelas i stället på andra domare i samråd med chefsrådmännen på respektive tvistemålsenhet. Enhetschefen för brottmålsenheten gör därefter ett schema för en månad i taget och fördelar brottmålen. En av beredningsdomarna ansvarar också för alla konkursärenden.

Under enheten för support och säkerhet finns den administrativa chefen, en administrativ assessor, två personalhandläggare, en ekonomihandläggare, en IT-handläggare, en permanent säkerhetsansvarig, tre ordningsvakter, en administrativ assistent, två domstolshandläggare och en expeditionsvakt som även sköter arkivet. Säkerhetskontrollen i entrén kräver mycket resurser och därför har flera domstolshandläggare utbildats till ordningsvakter. De kan också hantera frågor om vittnesersättning och ta emot handlingar i entrén. Tingsrätten har även en anställd delgivningsman. Det har fungerat bra trots viss problematik kring hans säkerhet. Sedan en tid tillbaka anlitas emellertid Delgivnings-centralen i stället.

Personalomsättningen och sjuktalen är relativt låga och det är lätt att rekrytera kompetent personal i alla personalkategorier. För ordinarie domare rör det sig främst om rekrytering vid pensionsavgångar. Beredningsjuristerna stannar på domstolen cirka sex år i snitt. Domstolshandläggare med paralegalutbildning har tyvärr slutat efter kort tid.

Tingsrätten har under cirka ett års tid berett och avgjort vissa s.k. psykiatrimål åt Förvaltningsrätten i Malmö. Domarna och övrig personal har ansett det utvecklande och intressant och det har gett förvaltningsrätten utrymme att avgöra andra mål. Trots att båda domstolarna alltså uppskattat samarbetet är det avslutat på grund av förvaltningsrättens ansträngda ekonomi.

Allmänt om brottmålen

Omloppstiderna för brottmålen har minskat kraftigt beroende på att typen av brottmål har ändrats. Tingsrätten har mestadels häktade mål, ungdomsmål och enklare brottmål. Kategorin halvstora mål, t.ex. stölder och bedrägerier av normalgraden, har minskat kraftigt. Detta gör att brottmålen handläggs förhållandevis snabbt. Cirka 11 % har dock en handläggningstid över 12

månader och 13 % en handläggningstid över 24 månader, vilket är ungefär som på andra tingsrätter.

Allmänt om tvistemålen

Handläggningstiden för de indispositiva tvistemålen är typiskt sett längre än för de dispositiva tvistemålen. I familjemålen används metoden ”Konflikt och Försoning” och där hålls i snitt tre muntliga förberedelser per mål och en familjerättssekreterare deltar. Metoden leder ofta till stabila lösningar. Av de inneliggande tvistemålen är 8 % över 12 månader och 1 % över 24 månader. Även detta är som på andra tingsrätter.

Beredningsdomaren ansvarar för beredningen av enhetens samtliga tvistemål fram till sammanträdet för muntlig förberedelse, vilket ofta leds av en annan domare. Chefsrådmannen fördelar målet inför sammanträdet och efter sammanträdet återtar beredningsdomaren ansvaret för målet. Ungefär tre veckor före huvudförhandlingen övergår ansvaret för målet på en annan domare efter fördelning av chefsrådmannen. Detta system leder till en kortare omloppstid, men det är beroende av att det inte finns så många mål att handlägga. Lagmannen och chefsrådmännen har till särskild uppgift att försöka förlika så många mål som möjligt före huvudförhandlingen. Cirka 200 mål per tvistemålsenhet förliks varje år.

Tingsrätten arbetar med sammanställningar i tvistemålen och har en särskild arbetsgrupp för detta. De riktlinjer för sammanställningar som slagits fast följs nu i stor utsträckning.

Allmänt om förmynderskapsärenden

Vid handläggningen av förmynderskapsärendena har tingsrätten löpande kontakt med berörda överförmyndarnämnder. Det finns ett genomgående problem hos alla nämnder i regionen, nämligen att hitta personer som vill åta sig uppdrag som förvaltare eller god man. Många ärenden drar också ut på tiden hos nämnderna på grund av att begärda läkarintyg inte kommer in. Det är särskilt problematiskt med en överförmyndarnämnd där organisationen inte verkar mäkta med sina ärenden utan begär anstånd vid upprepade tillfällen. Tingsrätten får numera ofta överväga att avslå begäran när någon utredning inte kommer in.

Pågående verksamhetsutveckling vid tingsrätten

Tingsrätten arbetar mycket med digitalisering och går mot helt digitala akter i brottmål. Tingsrätten har redan ett e-arkiv. Tillsammans med Blekinge tingsrätt ingår tingsrätten i Domstolsverkets projekt med försöksdomstolar angående digitala underskrifter. I januari 2020 ska tingsrätten tillsammans med Ystads tingsrätt dessutom övergå till en digital beredskap för häktningsförhandlingar under helgerna.

Med digitaliseringen följer emellertid flera utmaningar. Tingsrättens medarbetare behöver bli bättre på att fullt ut använda funktionerna i

målhanteringssystemet Vera. Alla domare måste också tillhandahållas bärbara datorer. Tanken framöver är att införa digitala s.k. tryck inför huvudförhandlingarna. Det pågår vidare diskussioner med försvararna om de misstänkta kan närvara via videolänk vid omhäktningsförhandlingar. Det skulle vara praktiskt även för Kriminalvården med hänsyn till att häktena ligger i Trelleborg, Helsingborg och Malmö.

När ett mål eller ärende överklagas tillhandahåller tingsrätten en utskrift av akten. Hovrätten över Skåne och Blekinge godtar dock en elektronisk akt vid överklaganden av häktningsbeslut. Tingsrätten anser att hovrätten borde acceptera digital tillgång i större utsträckning. För att underlätta digitaliseringen behövs också ett bättre samarbete med advokatbyråerna, t.ex. angående storleken på bifogade filer.

Tingsrättens nya lokaler

Tingsrätten flyttade i augusti 2019 in i ett nybyggt hus nära tågstationen i Lund. Huset har fått stor uppmärksamhet och prisats för den fina arkitekturen. Lokalerna är funktionella. Det finns 15 förhandlingssalar varav fyra oftast används till sammanträden i tvistemål. Två av salarna har förhöjd säkerhet, men den närmaste säkerhetssalen finns fortfarande i Malmö tingsrätt. Flera av salarna har videoutrustning så att medhörning kan ske via videolänk. I en sal finns plats för tre tilltalade och 30–40 åhörare och i en annan finns plats för tio tilltalade och färre åhörare. Tekniken fungerar bra i samtliga salar. Det finns flera möjligheter att hålla tilltalade åtskilda från vittnen och målsägande, bl.a. ett särskilt rum som kan användas om målsäganden eller vittnet inte vill vistas i de gemensamma lokalerna innan en rättegång påbörjas. Det finns även möjlighet att stänga av delar av lokalerna när endast en mindre del behöver användas, t.ex. vid häktningsförhandlingar under helgjourerna.

Det finns tio mindre enskilda utrymmen i källaren för frihetsberövade personer samt ett personalutrymme för häktespersonalen. Delar av lokalerna är försedda med övervakningskameror. Eftersom lunch kan intas av både Kriminalvårdens personal och de frihetsberövade på plats sparar man tid för såväl transporter som förhandlingarna.

Inspektionens omfattning

JO hade före inspektionen fått del av arbetsordningen för tingsrätten jämte organisationsplan och fördelningsschema, verksamhetsberättelse och verksamhetsplan för 2018/2019, riktlinjer för sammanställningar och protokollföring samt en kartläggning över handläggningen av dispositiva tvistemål.

Vid granskningen kontrollerades de 25 äldsta pågående brottmålen, de 25 äldsta pågående tvistemålen, de 25 äldsta pågående ärendena, de 25 senast avgjorda brottmålen, de 25 senast avgjorda tvistemålen och de 25 senast avgjorda ärendena. Vidare kontrollerades de 15 äldsta pågående respektive de 15 senast avgjorda tvistemålen, brottmålen och ärenden som skulle avgöras av notarier

samt de 20 senaste häktningsbesluten och de 20 senaste konkursbesluten. Även underrättelser från boutredningsmän avseende förvaltningen under 2018 och 2019 (i enlighet med 19 kap. 14 a § andra stycket ärvdabalken, ÄB) samt eventuella föreläggande och beslut från tingsrättens sida med anledning därav kontrollerades.

JO gick även igenom tingsrättens ärenden om hemliga tvångsmedel från den 1 januari 2018 och fram till inspektionen. Tingsrättens doms- och beslutsböcker för tiden den 1 oktober 2018 till den 21 oktober 2019 granskades vidare stickprovsvis.

JO hade inför inspektionen även begärt att få ta del av ansökningar och beslut i administrativa ärenden där parter hade gett in ansökningar enligt lagen (2009:1058) om förtursförklaring i domstol. Några sådana ärenden fanns emellertid inte.

Under inspektionen lämnades muntliga upplysningar om handläggningen av vissa mål och ärenden. De uppgifter som framkom vid samtalen med domstolens personal redovisas inte i detalj men har beaktats vid JO:s ställningstaganden.

Avslutande sammanträde

Vid ett avslutande sammanträde torsdagen den 21 november 2019 hölls en översiktlig genomgång med personalen på tingsrätten där de iakttagelser som hade gjorts vid granskningen redovisades preliminärt. JO Katarina Påhlsson konstaterade inledningsvis att tingsrätten föreföll välskött, att ordningen i akterna generellt var mycket god och dokumentationen på dagboksbladen tydlig samt att många avgöranden var mycket väl motiverade.

Iakttagelser och bedömningar

Generellt för verksamheten

Anteckningar på dagboksblad, tjänsteanteckningar m.m.

Under inspektionen uppmärksammades att det i många mål och ärenden fanns utförliga och tydliga anteckningar t.ex. på dagboksblad, i tjänsteanteckningar och i protokoll eller anteckningar från förhandlingar. Exempelvis hade det ofta antecknats på dagboksbladet vem som hade gett in ett yttrande och kort vad det avsåg. I många mål framgick det även av dagboksbladen t.ex. för vem ingivna fullmakter gällde.

I flera brottmål med frihetsberövade personer framgick det uttryckligen av akten att en kontroll hade gjorts av att ett väckt åtal stämde överens med det brott den nu tilltalade var häktad för samt vem som hade utfört kontrollen och när. (Se t.ex. mål B 5553-18, B 3777-19, B 3828-19 och B 3872-19.)

Ett annat exempel på en tydlig tjänsteanteckning fanns i mål B 3894-19, där det framgick att domstolen hade stämt av med målsägandebiträdet om det fanns skäl för s.k. fortsatt sekretess för målsägandens personuppgifter innan

domstolen meddelade sitt avgörande i målet. Av anteckningarna från huvudförhandlingen i mål B 3827-19 redovisades att rätten hade uppmärksammat och bedömt att en ställföreträdare för ett målsägandebolag inte skulle höras som åberopat vittne utan som målsägande.

I flera brottmål hade det i dagboksbladen antecknats adresser eller e-postadresser till de tilltalade, dit olika handlingar hade skickats från tingsrätten (se bl.a. B 4716-18, B 856-19 och B 1541-19).

I några brottmål saknades emellertid viss viktig information i akten. I målen B 5399-18, B 5553-18 samt B 2812-19 ville vittnen eller målsäganden närvara per telefon eller inställa sig via videolänk till en huvudförhandling. Sedan åklagaren getts tillfälle att lämna synpunkter på dessa framställningar tillät tingsrätten att vittnena respektive målsägandena hördes per telefon eller via videolänk. I mål B 5399-18 angavs att ”Ordf.” hade meddelat att förhör per videolänk ”var ok”. I mål B 5553-18 framgick det vilken domare som hade fattat beslut om närvaro via videolänk för ett vittne men avseende de två andra framgick inte vem som hade fattat besluten. Inte heller i mål B 2812-19 framgick det vem på domstolen som hade beslutat detta. Av dagboksbladen att döma hade inte försvararna eller målsägandebiträdena i något fall getts tillfälle att lämna synpunkter.

JO Katarina Påhlsson: Av 5 § förordningen (1996:271) om mål och ärenden i allmän domstol framgår att det under handläggningen av ett mål eller ärende fortlöpande ska registreras vilka handlingar som kommer in till domstolen, vilka åtgärder som domstolen utför i målet eller ärendet och vad som i övrigt förekommer i detta. Vid ett sammanträde ska enligt 6 kap. 3 § första stycket 9 RB antecknas bl.a. det som då förekommer i den mån det kan ha betydelse för parterna eller för högre rätt.

Som framgått rådde det generellt god ordning i akterna och åtgärder samt beslut var väldokumenterade. Detta ger bra förutsättningar att följa ett måls handläggning, såväl från den enskilde partens sida som för den som arbetar med målet vid domstolen. Tydliga och väl utformade anteckningar underlättar vidare insyn och bidrar till att allmänheten skyndsamt kan få del av allmänna handlingar. Dessutom underlättar en god ordning för överinstansen. Naturligtvis underlättar det också för en extern tillsyn som min egen. Flera goda exempel har redan nämnts ovan.

Rätten ska omedelbart häva ett häktningsbeslut om det inte längre finns skäl för beslutet, se 24 kap. 20 § första stycket RB. I enlighet med detta åligger det den domare som är ansvarig för målet att omgående ta del av ett väckt åtal och kontrollera att det stämmer överens med häktningsbeslutet (se bl.a. NJA 2016 s. 453). En sådan kontroll bör dokumenteras tydligt i akten med uppgift om vilken domare som har utfört åtgärden samt när den ägde rum. Anteckningarna på dagboksbladen i flera av de nämnda brottmålen är goda exempel på detta (t.ex. mål B 5553-18, B 3777-19, B 3828-19 och B 3872-19).

Som framgått fanns det en del anteckningar på dagboksblad om adressuppgifter. Den behandling av personuppgifter som sker i målhanteringssystemet Vera ska följa bestämmelserna i domstolsdatalagen (2015:728). Enligt 6 § får en behandling av personuppgifter ske om den behövs för handläggningen av ett mål eller ett ärende. Av 7 § framgår att personuppgifter som behandlas enligt 6 § även får behandlas om det behövs för att fullgöra uppgiftslämnande som sker i överensstämmelse med lag eller förordning samt för andra ändamål, under förutsättning att uppgifterna inte behandlas på ett sätt som är oförenligt med det ändamål för vilket uppgifterna samlades in. Behandlingen av personuppgifter ska uppfylla de krav som anges i EU:s dataskyddsförordning[1], GDPR. Det innebär bl.a. att uppgifterna ska behandlas på ett lagligt, korrekt och öppet sätt i förhållande till den registrerade samt att de ska vara adekvata, relevanta och inte för omfattande i förhållande till de ändamål för vilka de behandlas (se art. 5 GDPR). Även behandlingen av känsliga personuppgifter är som utgångspunkt tillåten i domstolarnas rättskipande och rättsvårdande verksamhet (se prop. 2014/15:148 s. 111 f. och prop. 2017/18:113 s. 55).

Personuppgifter på dagboksblad kan många vara av integritetskänslig natur, var för sig eller sammantagna med andra uppgifter (se NJA 2015 s. 180 och NJA 2015 s. 624). Det är därför viktigt att den som för in anteckningar som innehåller personuppgifter noga kontrollerar att informationen behövs för handläggningen av målet och att anteckningarna begränsas till det som är relevant utifrån ändamålet med anteckningen.

Postadresser eller e-postadresser till tilltalade är i sig oftast inte känsliga personuppgifter (se bl.a. B 4716-18, B 856-19 och B 1541-19). Anteckningarna om sådana uppgifter i tingsrättens mål utgjorde vidare grund för åtgärder i målen avseende delgivning och liknande. De får alltså anses ha varit relevanta för handläggningen av de aktuella målen.

Jag vill emellertid i sammanhanget påminna om att det inte är lämpligt att skriva omfattande tjänsteanteckningar som innehåller personuppgifter på dagboksbladen, även om det skulle vara förenligt med domstolsdatalagens regler (se JK:s beslut den 3 januari 2017, dnr 5353-16-28). Separata tjänste-anteckningar bör många gånger hellre upprättas. När en part eller annan berörd meddelar t.ex. en ny adressuppgift kan det vidare vara en lämplig ordning att en notering om samtalet görs på dagboksbladet men att de nya uppgifterna registreras under den flik i målhanteringssystemet Vera där de hör hemma. På

---

[1] Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2016/679 av den 27 april 2016 om skydd för fysiska personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av direktiv 95/46/EG (allmän dataskyddsförordning).

det sättet underlättas också att dagboksblad kan lämnas ut vid en begäran om utlämnande av allmän handling.

Den som ska delta i ett sammanträde inför rätten ska som huvudregel infinna sig i rättssalen eller där sammanträdet annars hålls (5 kap. 10 § första stycket rättegångsbalken, RB). Om det finns skäl får rätten före rättegångstillfället besluta att den som ska delta i ett sammanträde ska delta genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring (5 kap. 10 § andra stycket RB). Vid bedömningen ska särskilt beaktas bl.a. de kostnader eller olägenheter som skulle uppkomma om den enskilde måste infinna sig i rättssalen, om han eller hon känner rädsla för att vara närvarande där eller kan antas vara utsatt för påtryckningar (5 kap. 10 § tredje stycket RB). Vid prövningen ska rätten göra en allsidig bedömning med hänsyn inte bara till målets art och omfattning utan även till förhörspersonens roll i processen. Hur värdet av en utsaga kan påverkas har därvid betydelse och som utgångspunkt är det olämpligt att höra ett nyckelvittne per telefon. Innan domstolen fattar ett beslut i frågan om hur en förhörsperson ska inställa sig bör samråd ske med parterna. Av de granskade målen tycks rutinen vid tingsrätten emellertid endast vara att åklagaren tillfrågas innan tingsrätten prövar om en kallad person ska infinna sig på annat sätt än i rättssalen. Det framgår således inte att försvararna och eventuella målsägandebiträden hade beretts tillfälle att lämna synpunkter. Det bör tingsrätten göra och i förekommande fall även anteckna vad som då framkommit. Det bör vidare dokumenteras vem som fattar ett enskilt beslut om närvaro per telefon eller videolänk.

Brister vid rättelser av domar

I flera tvistemål och brottmål hade tingsrätten fattat beslut om rättelse av domarna. Besluten saknade emellertid överklagandehänvisning (t.ex. målen T 5936-17, T 3494-19, B 6261-17, B 2654-18, B 4871-18 och B 5717-18).

JO Katarina Påhlsson: JO har tidigare berört frågan om rättelse av domar, bl.a. i ett beslut den 29 februari 2012 (se JO 2012/13 s. 55) och i inspektionsprotokoll (se t.ex. protokollet från JO:s inspektion av Borås tingsrätt den 16–18 oktober 2018, dnr 6467-2018). Ett beslut om rättelse av en dom är att anse som ett slutligt beslut. Eftersom det går att överklaga sådana beslut borde tingsrätten ha angett hur den som ville överklaga besluten skulle gå till väga (17 kap. 12 § andra stycket och 30 kap. 10 § andra stycket RB).

Otydliga eller onödiga bilagor till domar

I flera tvistemål och brottmål hade tingsrätten till domarna fogat bilagor som var otydliga eller onödiga. Som exempel kan nämnas följande:

I domen i mål T 286-18, som gällde vårdnad och boende, angavs att käranden hade yrkat att barnens boende skulle anpassas till hennes arbetsschema och därefter att käranden hade yrkat att boendet skulle regleras på ett annat sätt. Arbetsschemat var fogat till domen.

I domen i mål T 3881-19, som gällde en fordran, antecknade tingsrätten att käranden hade fört den talan som framgick av tre bilagor och att svaranden hade

yttrat sig i enlighet med vad som framgick av ytterligare en bilaga till domen. Bilagorna bestod av kärandens stämningsansökan och två inlagor till tingsrätten samt svarandens yttrande med inställning till käromålet. Enligt domen hade svaranden i huvudsak medgett kärandens yrkanden.

I både mål B 6261-17 och mål B 2654-18 hade tingsrätten fogat flera fakturor och kvitton till respektive dom. Utöver en vårdplan och ett ungdomskontrakt hade även själva yttrandet enligt 11 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, LUL, från socialnämnden fogats till domen i mål B 6261-17.

JO Katarina Påhlsson: I 17 kap. 7 § RB finns bestämmelser om vad en tvistemålsdom ska innehålla. Domen ska i skilda avdelningar ange bl.a. domslutet, parternas yrkanden och invändningar samt de omständigheter som dessa grundas på och domskälen med uppgift om vad som är bevisat i målet. Motsvarande bestämmelse för brottmålsdomar finns i 30 kap. 5 § RB. Innehållet i ett s.k. ungdomskontrakt ska framgå av domen medan en vårdplan med åtgärder enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, ska fogas till domen. Detta framgår av 32 kap. 1 § tredje och fjärde stycket brottsbalken.

Enligt 17 kap. 8 § RB får bl.a. en dom där talan bifalls på grund av svarandens medgivande utfärdas i förenklad form. Av 22 § förordningen (1996:271) om mål och ärenden i allmän domstol framgår att innehållet i en dom som utfärdas i förenklad form inte behöver redovisas i skilda avdelningar och att de omständigheter som yrkanden eller bestridanden grundas på får redovisas i en bilaga. Det finns alltså inget hinder mot att i en dom där talan medgetts redovisa de omständigheter som kärandens yrkande grundas på genom att hänvisa till en bilaga. Målsättningen måste dock vara att utforma en dom så att den blir begriplig för alla som tar del av den och att det inte råder någon oklarhet om vad rättskraften omfattar. Vidare bör sådan information som saknar betydelse för prövningen av saken eller för förståelse av domen undvikas. JO har tidigare framhållit (se t.ex. protokollet från JO:s inspektion av Blekinge tingsrätt den 11–13 november 2014, dnr 6003-2014) att de handlingar som fogas till en dom bör vara av betydelse för redovisningen av de omständigheter som kärandens yrkanden grundas på. Slutligen finns det en risk att också integritetskänsliga uppgifter kommer med om bilagor slentrianmässigt fogas till domar.

Eftersom käranden i mål T 286-18 i slutändan inte yrkade att boendet skulle anpassas till hennes arbetsschema var det både missvisande och onödigt att foga det till domen. Och då kärandens yrkanden samt svarandens inställning togs upp i flera bilagda skrifter till domen i mål T 3881-19 var det här oklart vad käranden faktiskt yrkade. Det finns därför anledning att också påminna om att tingsrätten har ett ansvar för att bedriva materiell processledning.

Att utforma tvistemålsdomar på det sätt som tingsrätten gjorde i dessa mål leder alltså till att domarna blir oöverskådliga och svårlästa. När det gäller brottmåls-

domar är det enligt min mening ofta onödigt att bifoga fakturor och kvitton som åberopas som bevisning för enskilda anspråk, särskilt i de fall de är medgivna eller beloppet är vitsordat i och för sig. Det är i stället många gånger tillräckligt att redovisa den åberopade bevisningen samt rättens bevisvärdering. Med tanke på att en socialnämnds yttrande många gånger innehåller i vart fall integritetskänsliga uppgifter om en ung tilltalad är det som utgångspunkt olämpligt att foga hela yttrandet till domen i sådana brottmål.

Särskilt om brottmål

Bristande motivering av häktningsbeslut

I mål B 4692-19 höll tingsrätten omhäktningsförhandlingar och fann att de båda häktade personerna fortfarande var på sannolika skäl misstänkta för grova vapen- och narkotikabrott, att det fortfarande förelåg s.k. kollusions- och recidivfara samt att det inte var föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år för brotten och att det inte var uppenbart att skäl till häktning saknades. Tingsrätten beslöt om fortsatt häktning. Varken protokollen eller protokollsbilagorna innehöll någon närmare redogörelse för vad åklagaren menade utgjorde grund för de särskilda häktningsskälen. Inte heller framgick det i protokollen hur tingsrätten resonerade.

Även i mål B 4814-19 höll tingsrätten en omhäktningsförhandling och fann att personen fortfarande var på sannolika skäl misstänkt för narkotikabrott samt att recidivfara kvarstod. Varken i protokollet eller i protokollsbilagan berördes det särskilda häktningsskälet närmare. Omständigheter till stöd för det fanns dock i motsvarande handlingar från den första häktningsförhandlingen.

JO Katarina Påhlsson: Den som är på sannolika skäl misstänkt för ett brott, för vilket är föreskrivet fängelse ett år eller mer, får häktas om det med hänsyn till brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållande eller någon annan omständighet finns en risk för s.k. flykt-, kollusions- eller recidivfara. Om det för brottet inte är föreskrivet ett lindrigare straff än fängelse i två år, ska häktning ske, om det inte är uppenbart att skäl för häktning saknas. Häktning får dock endast ske om skälen för åtgärden uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för personen eller för något annat motstående intresse. Detta framgår av 24 kap. 1 § första till tredje stycket RB. I häktningsbeslutet ska rätten ange det eller de brott som häktningen avser samt grunden för frihetsberövandet, se 24 kap. 5 § första stycket RB. Den misstänkte ska ges tillfälle att lämna synpunkter på såväl själva häktningsfrågan som de särskilda häktningsskälen och det proportionerliga i åtgärden, jfr 24 kap. 14 § andra stycket RB.

Av de ovan redovisade protokollen i mål B 4692-19 och mål B 4814-19 framgår att åklagaren visserligen muntligen redogjorde för de särskilda häktningsskälen och att de misstänkta fick tillfälle att yttra sig. Men det saknas en redogörelse för vilka omständigheter det var som lades fram liksom för vad rätten lade till grund för bedömningen att det förelåg en risk för försvårande av utredningen

respektive för fortsatt brottslig verksamhet. Enligt min mening borde det ha redovisats. Det är en rättssäkerhetsfråga, inte minst då den misstänkte ska få klart för sig vad han eller hon ska bemöta och kunna angripa vid ett överklagande. Vidare underlättar det för den högre instansens prövning vid ett överklagande.

Inställda huvudförhandlingar i ungdomsmål

Mål B 5399-18 omfattade två tilltalade, varav den ena var under 18 år när åtal väcktes. Målet gällde bl.a. misshandel och inleddes med en framställan om offentlig försvarare den 30 oktober 2018. Åklagaren väckte åtal den 16 april 2019. Tingsrätten utfärdade stämning och kallade först den 25 april 2019 till en huvudförhandling den 21 maj 2019. Den 15 maj 2019 gav åklagaren in en tilläggsstämning. Tingsrätten beslutade att ställa in den utsatta förhandlingen med anledning av att tilläggsstämningen innehöll åtal för brott som var allvarligare än de för vilka åtal redan hade väckts. Den 20 maj 2019 utfärdade tingsrätten tilläggsstämning med kallelse till huvudförhandling den 18 juni 2019.

I mål B 2812-19 väckte åklagaren den 26 augusti 2019 åtal mot en tilltalad som var under 21 år. Tingsrätten utfärdade stämning den 28 augusti 2019 och kallade samtidigt till en huvudförhandling den 10 september 2019. Dagen innan beslutade tingsrätten att ställa in huvudförhandlingen med anledning av att den offentlige försvararen var sjuk. Den 17 september 2019 begärde den offentlige försvararen sitt entledigande på grund av sjukdom. Samma dag entledigade tingsrätten honom och kallade till en ny huvudförhandling den 1 oktober 2019.

JO Katarina Påhlsson: Enligt 45 kap. 14 § första stycket RB ska rätten efter det att åtal har väckts bestämma tid för huvudförhandling så snart som möjligt. Om en planerad huvudförhandling av någon anledning ställs in måste rätten på nytt kalla till en sådan förhandling. Om det föreligger någon form av hinder mot att sätta ut målet till huvudförhandling bör rätten regelbundet bevaka om hindret kvarstår.

Om den tilltalade inte har fyllt 21 år ska målet enligt 29 § LUL alltid behandlas skyndsamt. Och om det väcks åtal mot den som inte har fyllt 18 år för ett brott för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än sex månader ska de tidsfrister iakttas som är föreskrivna för åtgärder i sådana mål där den tilltalade är häktad. I sådana fall ska huvudförhandlingen påbörjas snarast och senast inom två veckor från den dag då åtalet väcktes. Förhandlingen får dock påbörjas senare om ett längre uppskov är nödvändigt t.ex. för att färdigställa utredning om den tilltalades personliga förhållanden. Detta framgår av 45 kap. 14 § andra och tredje stycket RB.

JO har uttalat att uppskov med att hålla huvudförhandling inom två veckor från den dag då åtalet väcktes får bedömas med hänsyn till förhållandena i varje enskilt fall. Utgångspunkten måste dock alltid vara den som lagen föreskriver, nämligen att ungdomsmål ska handläggas skyndsamt. Det är både ur den

enskildes och ur samhällets synpunkt synnerligen angeläget att nödvändiga hjälp- och vårdinsatser sätts in snarast möjligt för unga lagöverträdare. Processekonomiska skäl gör sig därför mindre starkt gällande i brottmål där underåriga är tilltalade. Vid bedömningen bör även beaktas hur allvarlig brottsligheten påstås vara. (Se JO:s beslut den 21 december 2010, dnr 6169-2009.)

I mål B 5399-18 tog det drygt två månader från det att åklagaren väckte det ursprungliga åtalet mot de unga tilltalade tills det att tingsrätten genomförde huvudförhandlingen. Även om det kan ha funnits skäl att ställa in det första planerade huvudförhandlingstillfället hade det satts ut anmärkningsvärt sent, cirka en månad efter att åtalet väcktes. Det finns därför skäl att ifrågasätta handläggningen redan inledningsvis och jag är kritisk till den relativt långa handläggningstiden.

I mål B 2812-19 ställdes huvudförhandlingen in när den offentlige försvararen blev sjuk, vilket inte finns anledning att ifrågasätta. Det framgår emellertid inte av handlingarna att tingsrätten direkt försökte kalla till en ny huvudförhandling utan det var först när försvararen begärde sitt entledigande som tingsrätten kallade till en ny förhandling. Som framgått gäller ett särskilt skyndsamhetskrav när den tilltalade inte har fyllt 21 år vid åtals väckande. Det blev visserligen inte fråga om någon längre fördröjning till målet kunde avgöras. Jag vill ändå framhålla att tingsrätten när det finns ett föreskrivet skyndsamhetskrav relativt omgående efter det att en förhandling ställts in måste vidta åtgärder för att sätta ut målet igen och det till en ny huvudförhandling inom en snar framtid.

Prövning av de subjektiva rekvisiten i några brottmålsdomar

Under inspektionen granskades brottmål i vilka åklagaren hade väckt åtal för brott som påstods ha begåtts antingen uppsåtligen eller av oaktsamhet. I t.ex. målen B 5449-18, B 3853-19 och B 4255-19 biföll tingsrätten åtalet utan att ta ställning till om det var fråga om ett uppsåtligt eller oaktsamt brott.

JO Katarina Påhlsson: Jag noterade med tillfredsställelse att flera domar där notarier hade varit ordförande innehöll resonemang också i fråga om det subjektiva rekvisitet. Av de angivna domarna framgår emellertid inte vilket av de alternativa subjektiva brottsrekvisiten som tingsrätten funnit bevisat. Det var alltså oklart om de tilltalade dömdes för att ha begått brott uppsåtligen eller av oaktsamhet. Detta borde ha framgått.

Prövning av ett enskilt anspråk

I mål B 3838-18, som avsåg ringa stöld, framställde målsäganden genom åklagaren ett enskilt anspråk mot den tilltalade för en skada, men det angavs inte vad det rörde sig om för skada. Som bevisning åberopades bl.a. ett kvitto. I domen konstaterade tingsrätten att det enskilda anspråket hänförde sig till det brott som den tilltalade skulle dömas för och att det yrkade beloppet bedömdes som skäligt.

JO Katarina Påhlsson: Av domen framgick inte uttryckligen vilken typ av skada det enskilda anspråket avsåg. Någon närmare motivering till varför tingsrätten ansåg att det yrkade beloppet var skäligt framgick inte heller. Av den utredning jag tagit del av framgår att det var en sakskada. För den typen av enskilda anspråk gäller det vanliga beviskravet i tvistemål, dvs. målsäganden ska styrka sitt krav. Bestämmelsen i 35 kap. 5 § RB, som reglerar när rätten kan uppskatta en skada till ett skäligt belopp, var inte tillämplig.

Expediering av ett slutligt beslut med avräkningsunderlag

I mål B 4494-19 beslutade tingsrätten att undanröja en tidigare utdömd skyddstillsyn och i stället bestämma påföljden till fyra månaders fängelse. Av handlingarna framgick att beslutet expedierades samma dag. Fogat till beslutet fanns ett avräkningsunderlag där tingsrätten hade kryssat i en ruta enligt vilken det fanns tidigare frihetsberövanden av betydelse för avräkningen. Avräkningsunderlaget innehöll följande upplysning:

> Observera: När domstolen lämnar domen/beslutet eller domsbeviset till Kriminalvården ska tidigare domar/beslut med eventuella avräkningsunderlag och avräkningsunderlag enligt 12 a § strafföreläggandekungörelsen bifogas, om det finns uppgifter där som har betydelse för avräkningen (3 § 4 förordningen (1990:893) om underrättelse om dom i vissa brottmål, m.m.).

Av handlingarna i målet framgick att den tidigare domen, med den påföljd som nu undanröjts, inte hade bifogats avräkningsunderlaget till Kriminalvården.

JO Katarina Påhlsson: När rätten dömer till fängelse ska en kopia av domen inom en vecka sändas till Kriminalvården. Vidare ska i ett fall som det förevarande till domskopian fogas ett exemplar av tidigare meddelade domar och beslut med sådana avräkningsunderlag som innehåller uppgifter om frihetsberövande som har betydelse för tillgodoräknandet av tid som frihetsberövad enligt 2 § lagen (2018:1250) om tillgodoräknande av tid för frihetsberövande. Detta framgår av 3 § 4 och 6 § förordningen (1990:893) om underrättelse om dom i vissa brottmål m.m. Det borde tingsrätten alltså ha gjort.

Särskilt om tvistemål

Handläggningstider m.m.

Enligt regleringsbrevet för Sveriges domstolar år 2019 skulle 75 procent av tvistemålen i tingsrätterna, exklusive gemensam ansökan om äktenskapsskillnad, vara avgjorda inom sju månader. Verksamhetsmålet avsåg alla typer av tvistemål, dvs. både dispositiva och indispositiva.

De tvistemål som granskades uppvisade överlag tillfredställande handläggnings- och omloppstider. I några tvistemål borde tingsrätten dock tydligare ha drivit förberedelsen fram mot ett snabbt avgörande.

a. Dispositiva tvistemål

Mål T 350-18, som avsåg en fordran, inleddes genom en ansökan om stämning den 19 januari 2018. Ett sammanträde för muntlig förberedelse hölls den 24 maj 2018. I protokollet antecknades att parterna förelades att ge in slutliga

bevisuppgifter vid vissa tidpunkter. Protokollet avslutades med: ”Målet ska sättas ut till huvudförhandling med en domare. Parterna kommer att kallas till huvudförhandlingen vid ett senare tillfälle.” Därefter följde en omfattande skriftväxling. Den 10 juni 2019 upprättade tingsrätten ett förslag till huvudförhandlingsplan. Under perioden juni till september 2019 försökte tingsrätten hitta en tid för huvudförhandling som kunde accepteras av båda ombuden. Den 16 september 2019 bokades en tid för huvudförhandling till den 3–5 mars 2020. I målet hade parterna vid tidpunkten för inspektionen begärt och beviljats anstånd vid elva tillfällen.

Mål T 2229-18, som avsåg en fordran, inleddes genom en ansökan om stämning den 30 april 2018. Ett sammanträde för muntlig förberedelse hölls den 8 november 2018. I protokollet antecknades att parterna vid sammanträdet förelades att ge in bl.a. yttranden och bevisuppgifter vid vissa angivna tidpunkter. Protokollet avslutades med: ”Tingsrätten kommer därefter att ta ställning till målets fortsatta handläggning.” Sedan följde en omfattande skriftväxling. Den 4 juli 2019 bokades en tid för huvudförhandling till den 27–29 januari 2020.

Målen FT 6496-18, FT 1180-19, FT 1411-19 och FT 2416-19, som samtliga gällde fordringar, inleddes genom ansökningar om stämning respektive ett överlämnande av en ansökan om betalningsföreläggande från Kronofogdemyndigheten. Ett sammanträde för muntlig förberedelse hölls i respektive mål och tingsrätten förelade parterna att ge in bl.a. slutliga bevisuppgifter vid vissa angivna tidpunkter. Samtliga protokoll avslutades med en upplysning innebärande att tingsrätten skulle återkomma med tidpunkt för huvudförhandling eller annat ställningstagande angående handläggningen.

b. Indispositiva tvistemål

Mål T 2309-18 inleddes den 3 maj 2018 med en gemensam ansökan om äktenskapsskillnad och tingsrätten beslutade om betänketid. Parterna meddelade därefter att de hade träffat en överenskommelse om vårdnaden m.m. om deras gemensamma barn och begärde att tingsrätten under betänketiden skulle fatta ett interimistiskt beslut i enlighet med överenskommelsen. Tingsrätten meddelade ett sådant beslut den 17 augusti 2018. Tvist uppstod därefter om vårdnad, boende och umgänge med barnen. Tingsrätten höll ett sammanträde för muntlig förberedelse den 6 mars 2019. I samband med sammanträdet upprättades inte någon tidsplan och inte heller bestämdes en tid för huvudförhandling.

Mål T 2381-18, som avsåg vårdnad om barn m.m., inleddes genom en ansökan om stämning den 7 maj 2018. Tingsrätten höll ett sammanträde för muntlig förberedelse den 25 juni 2018 samt ytterligare sammanträden den 20 september 2018 och den 4 februari 2019. I samband med sammanträdena upprättades inte någon tidsplan och inte heller bestämdes en tid för huvudförhandling.

JO Katarina Påhlsson: En rättegång ska genomföras inom skälig tid, se 2 kap. 11 § andra stycket regeringsformen, RF. Även om parterna har ett ansvar för att

målet förs framåt är det ytterst rätten som i enlighet med 42 kap. 6 § tredje stycket RB ska driva förberedelsen med inriktning på ett snabbt avgörande av det enskilda målet. Denna förpliktelse fullgör rätten främst genom såväl formell som materiell processledning. Detta innebär att rätten ska vidta olika åtgärder för att styra processens yttre förlopp men också verka för att tvistefrågorna blir klarlagda. Det är av vikt att rätten agerar med fasthet i båda avseenden och är aktiv under hela förberedelsen.

För att säkerställa att tvistemålen avgörs inom skälig tid ska rätten upprätta en tidsplan för målets handläggning. Detta krävs dock inte om det på grund av målets beskaffenhet eller något annat särskilt skäl är obehövligt. (Se 42 kap. 6 § fjärde stycket RB.) En omsorgsfullt upprättad tidsplan medför en uppstramning och effektivisering av förberedelsen och ger såväl parterna som rätten en god överblick över processen och vilka åtgärder som återstår att vidta för att få målet till ett avgörande (prop. 2004/05:131 s. 132 f). En tidsplan bör normalt innefatta en fullständig planering av målets handläggning, inklusive dag för huvudförhandling. I vissa mål kan det dock av olika skäl vara svårt att med säkerhet planera mer än de närmaste handläggningsåtgärderna. I sådana fall kan en första tidsplan vara mer begränsad. En förnyad tidsplan måste då som regel upprättas senare under handläggningen av målet. I förarbetena betonas dock vikten av att tidsplanen så långt det är möjligt blir fullständig redan från början (prop. 1999/2000:26 s. 67 f.).

Vid min granskning noterade jag att tingsrätten i stor utsträckning upprättade en tidsplan för tvistemålens fortsatta handläggning vid de sammanträden för muntlig förberedelse som hölls. Detta är mycket positivt och tingsrättens arbete med dessa mål framstår som ändamålsenliga. I flera av de granskade målen saknades dock tid för huvudförhandling i tidsplanen. Det kan inte uteslutas, vilket målen T 350-18 och T 2229-18 som redogjorts för tidigare kan vara exempel på, att det kan leda till att tingsrätten tvingas boka in tider för huvudförhandling långt senare. Jag noterar också att det i mål T 350-18 tog flera månader att hitta en ledig tid för huvudförhandling som passade båda ombuden. Det är alltså enligt min mening angeläget att tidpunkten för huvudförhandling bestäms tidigt och senast i samband med tidsplanens upprättande. Vidare vill jag erinra om att försök att sätta mål till förhandling bör dokumenteras i akten.

Som framgått ovan bestämdes inte den fortsatta handläggningen eller tidpunkt för eventuell huvudförhandling vid sammanträdena i respektive mål FT 6496-18, FT 1180-19, FT 1411-19 och FT 2416-19. Det kan förstås vara svårt att vid ett sammanträde för muntlig förberedelse med säkerhet förutse alla återstående åtgärder och parterna kan behöva ges rådrum att inkomma med ytterligare synpunkter, men att skjuta på ställningstagandet till målets fortsatta handläggning riskerar en fortsatt och inte sällan onödig skriftväxling. Även i de förenklade tvistemålen är det av vikt med fullständiga tidsplaner.

En tidsplan ska som huvudregel upprättas även i familjemålen. Det var emellertid inte gjort i t.ex. T 2309-18 och T 2381-18, men tingsrätten höll flera sammanträden för muntlig förberedelse. Enligt uppgift från lagmannen arbetar tingsrätten efter en metod i dessa mål som innebär bl.a. att familjerätten involveras i stor utsträckning och att tingsrätten håller flera muntliga förberedelser. Vid dessa sammanträden försöker rätten nå samförstånds-lösningar eller beslutar interimistiskt i frågor om t.ex. boende och umgänge, vilket sedan följs upp vid nästa sammanträde. Tingsrättens uppfattning är att detta leder till mer långsiktiga lösningar. Jag noterar att arbetssättet nog kan försvåra för tingsrätten att leva upp till verksamhetsmålet för omloppstiderna i tvistemål. Men ett alltför snabbt avgörande i familjemål – där hänsynen till barnets bästa måste få prägla processen och de enskilda parterna inte sällan behöver tid – kan motverka den kvalitativa lösning som måste eftersträvas. Enligt min mening tyder också den beskrivna metoden på ett målmedvetet och handfast sätt att arbeta framåt mot en konfliktlösning som parterna kan acceptera. Ett sådant arbetssätt är tilltalande, särskilt om det leder till en mer stabil lösning för parterna. Jag har alltså förståelse för att handläggningstiden i familjemålen kan dra ut något på tiden. Det är dock angeläget att rätten håller i processen och följer upp de interimistiska besluten samt tidigt planerar för målets slutliga avgörande inom en med hänsyn till omständigheterna skälig tid.

Förordnanden om sekretess i domar och beslut

Till ett antal avgöranden i några familjemål hade det fogats en s.k. partsbilaga som rörde en viss part. I anslutning till uppgifterna om denna part fanns på avgörandets första sida dels en anmärkning om sekretess, dels en hänvisning till partsbilagan. Åtminstone några av dessa parter hade sekretesskyddade personuppgifter i folkbokföringen. Avgörandena saknade emellertid förordnande om att någon sekretessbestämmelse skulle vara fortsatt tillämplig på uppgifterna i partsbilagan.

JO Katarina Påhlsson: Av 43 kap. 8 § första stycket OSL framgår bl.a. att en sekretessbestämmelse som gäller för en uppgift i ett mål eller ärende upphör att vara tillämplig i målet eller ärendet om uppgiften tas in i en dom eller ett slutligt beslut i samma mål eller ärende. Detsamma gäller om uppgiften tas in i ett beslut som inte är slutligt om beslutet innebär bl.a. att domstolen bestämmer vad som tills vidare ska gälla i en fråga som målet eller ärendet rör. Detta ska dock enligt andra stycket inte tillämpas om domstolen i sitt avgörande har beslutat att sekretessbestämmelsen ska vara tillämplig även i fortsättningen. Sådana beslut som innebär att domstolen bestämmer vad som tills vidare ska gälla i en fråga som målet rör kan vara bl.a. interimistiska beslut i familjemål (prop. 2015/16:144 s. 23 f.).

Jag vill framhålla vikten av att den ansvariga domaren vid upprättandet av ett enskilt avgörande i förekommande fall uppmärksammar och noggrant prövar sekretessfrågorna. Att målhanteringssystemet Vera genererat en partsbilaga och att uppgifterna om en part, helt eller delvis, i domshuvudet eller motsvarande anges som ”Sekretess, se Partsbilaga sekretess” är förstås en varningsklocka.

Om vissa uppgifter ska vara fortsatt skyddade måste rätten alltså i avgörandet uttryckligen förordna att en sekretessbestämmelse ska vara tillämplig även i fortsättningen. Med hänsyn till hur tingsrätten hanterade vissa av de skyddade personuppgifterna i de granskade avgörandena, utgår jag från att avsikten varit att sekretessen för uppgifterna skulle bestå. Genom att underlåta att fatta beslut i sekretessfrågan har dessa skyddade uppgifter emellertid blivit offentliga, vilket kan få allvarliga konsekvenser för enskilda. Om det inte är aktuellt med fortsatt sekretess bör de registrerade uppgifterna i Vera och därmed i domshuvudet eller motsvarande korrigeras. Någon partsbilaga ska då inte bifogas avgörandet.

Beslut om umgänge i två mål om vårdnad om barn m.m.

Mål T 4601-17 avsåg vårdnad om barn m.m. Stämningsansökan kom in den 25 september 2017. Vid ett tredje sammanträde för fortsatt muntlig förberedelse den 4 oktober 2018 förordnade tingsrätten interimistiskt att barnet skulle ha rätt till umgänge med modern ”under två tillfällen per kalendermånad”, att det skulle ske i närvaro av ett umgängesstöd och ”på tid som parterna i samråd med umgängesstödet beslutar”. Beslutet var inte tidsbegränsat. Av protokollet framgick inte att ett yttrande från berörd socialnämnd hade hämtats in före beslutet. I ett yttrande till tingsrätten den 11 oktober 2018 uppgav en företrädare för kommunen att den saknade resurser att tillhandahålla något umgängesstöd i enlighet med beslutet.

Även mål T 941-18 avsåg vårdnad om barn m.m. Ansökan om stämning kom in den 21 februari 2018. Efter ett sammanträde för muntlig förberedelse den 22 maj 2018 förordnade tingsrätten interimistiskt att barnet skulle ha rätt till umgänge med fadern på ett visst sätt i närvaro av ett umgängesstöd. Av protokollet framgick inte att ett yttrande dessförinnan hade hämtats in från socialnämnden.

JO Katarina Påhlsson: Enligt 6 kap. 15 a § föräldrabalken, FB, får rätten på talan av en förälder som vill umgås med sitt barn, besluta om umgänge mellan barnet och den föräldern. När rätten i ett sådant fall avgör umgänget löser rätten en rättstvist mellan föräldrarna. Rättstvister mellan enskilda får enligt 11 kap. 5 § RF inte utan stöd av lag avgöras av andra myndigheter än domstolar. Det saknas författningsstöd som gör det möjligt för tingsrätten att delegera sitt beslutsfattande om ett umgänge till någon annan.

JO har tidigare uttalat att förordnanden som innebär att tingsrätten överlämnar åt socialförvaltningen att bestämma tidpunkten för umgänget eller där tingsrätten lämnar öppet under vilka dagar och på vilka platser umgänget ska äga rum – eller där detta ska bestämmas i samråd med föräldrarna och umgängesstödet – inte har varit lagligen grundade (se t.ex. protokoll från JO:s inspektion av Eksjö tingsrätt, den 5–7 april 2016, dnr 1677-2016 och JO 2015/16 s. 86).

Enligt 6 kap. 15 c § FB får rätten när den beslutar om ett umgänge med en förälder som barnet inte bor tillsammans med även besluta att en person som

utses av socialnämnden ska medverka vid umgänget (s.k. umgängesstöd). Ett beslut om umgängesstöd ska gälla för en viss tid, vilken ska anges i beslutet. När domstolen bestämmer tiden måste den alltså göra en prognos för framtiden. Tiden ska bestämmas utifrån hur länge barnet kan väntas behöva stödet. En rimlig utgångspunkt är dock att denna tid bestäms till högst ett år (se prop. 2009/10:192 s. 29 f.). Innan ett beslut om umgängesstöd meddelas ska rätten hämta in ett yttrande från socialnämnden, se andra stycket i den nämnda bestämmelsen.

I mål T 4601-17 beslutade tingsrätten om ett umgänge i närvaro av ett umgängesstöd utan begränsning i tid och utan att först hämta in ett yttrande från socialnämnden. Detta var således fel. Tingsrätten lämnade vidare över till parterna att i samråd med umgängesstödet bestämma vilka tider som umgänget skulle äga rum. Ett sådant förordnande saknar stöd i FB och RF och var alltså inte lagligen grundat.

Även i mål T 941-18 förordnade tingsrätten om ett umgänge i närvaro av umgängestöd utan att först hämta in ett yttrande från socialnämnden. Det framgick inte heller vilken socialnämnd som hade tilldelats ansvaret att utse umgängestödet. Jag är kritisk även mot detta.

Stadfästa förlikningar

Sedan parterna i mål T 2233-18 träffat en förlikning stadfäste tingsrätten den på parternas begäran i dom. Enligt domslutet skulle kärandena på ett visst sätt begära omprövning eller överklaga ett angivet beslut av Skatteverket. Om Skatteverket eller en förvaltningsdomstol inte godtog vad som framgick av en annan del av domslutet skulle svaranden erlägga ytterligare betalning till kärandena inom en viss tid efter att skatteärendet hade vunnit laga kraft.

Även i mål T 4221-19, om avhysning m.m., stadfäste tingsrätten på parternas begäran en förlikning. I domslutet angavs punkterna 1–9 i förlikningsavtalet, vilken överenskommelse också utgjorde bilaga till domen. Enligt domslutet skulle bl.a. svaranden upplåta lägenheten för visning och besiktning vid en tidpunkt som hyresvärden föreslog och lägenheten skulle lämnas väl rengjord.

JO Katarina Påhlsson: Om parterna begär det ska rätten enligt 17 kap. 6 § RB stadfästa en förlikning genom dom. En stadfästelse av ett förlikningsavtal innebär i princip att de tvistiga rättsförhållandena som varit föremål för talan och regleras genom förlikningen blir rättskraftigt avgjorda. Vid en fullgörelsetalan blir ett sådant avgörande verkställbart (se Fitger m.fl., Rättegångsbalken, uppdaterad per den 1 juli 2019, JUNO, kommentaren till 17 kap. 6 §). Om det i en förlikning finns otydligheter eller ofullständigheter som kan leda till problem vid verkställigheten, bör rätten försöka avhjälpa dessa genom frågor och påpekanden. Rätten bör också, med beaktande av parternas avtalsfrihet, göra en formell kontroll av den förlikning som ska fastställas i syfte att motverka att det senare uppkommer problem vid verkställigheten av domen (se NJA 2017 s. 94).

Jag anser mot bakgrund av hur domarna utformats att det finns anledning att framhålla att rätten bör undvika att stadfästa förlikningar som inte kan verkställas. Om rätten bedömer att sådant som parterna kommit överens om inte bör stadfästas kan en lämplig ordning vara att uppgifterna i stället noteras i t.ex. ett protokoll.

Ärenden

Bristande motiveringar i beslut om anordnande av godmanskap

I några ärenden om anordnande av godmanskap (t.ex. Ä 1817-19, Ä 2347-19 och Ä 3931-19) hade tingsrätten bifallit ansökan och utsett en god man för sökanden. Besluten hade motiverats enligt följande ”X förstår inte vad saken gäller. Det finns förutsättningar att anordna godmanskap för X. Y framstår som lämplig för uppdraget och har samtyckt till förordnandet”.

JO Katarina Påhlsson: Om någon på grund av sjukdom, psykisk störning, försvagat hälsotillstånd eller liknande förhållande behöver hjälp med att bevaka sin rätt, förvalta sin egendom eller sörja för sin person ska rätten, om det behövs, besluta att anordna godmanskap för honom eller henne. Ett sådant beslut får inte meddelas utan samtycke av den för vilken godmanskap ska anordnas, om inte den enskildes tillstånd hindrar att hans eller hennes mening hämtas in. Detta framgår av 11 kap. 4 § första stycket FB.

Enligt 28 § lagen (1996:242) om domstolsärenden ska ett beslut genom vilket en domstol avgör ett sådant ärende ange de skäl som bestämt utgången, om beslutet går någon part emot. Enligt bestämmelsen gäller detsamma även andra beslut, om det behövs. Även i förordningen (1996:271) om mål och ärenden i allmän domstol finns en motsvarande föreskrift. I förordningens 23 § andra stycket 6 anges att ett beslut ska innehålla uppgifter om skälen för beslutet med uppgift om vad som är utrett i ärendet.

Skyldigheten för rätten att redovisa sina överväganden och skälen för ett beslut är motiverad bl.a. av att parter och allmänhet ska kunna kontrollera hur domstolen resonerat. Även om det kan vara kortfattat måste sambandet mellan de rekvisit som lagen ställer upp i det enskilda fallet, de faktiska omständigheterna i ärendet liksom utredningen och rättens bedömning framgå. En motivering som endast är en omformulering av en bestämmelse är alltså inte godtagbar. Det kan visserligen anses att de ovan nämna avgörandena inte gått den enskilde emot. Det har emellertid varit frågan om en prövning såväl av själva förutsättningarna för anordnade av godmanskap som av om den enskilde förstått vad saken gällde. Även om det i ärenden som rör godmanskap regelmässigt förekommer integritetskänsliga uppgifter, och rätten därför måste vara försiktig med att återge sådana i beslutet, bör den egna värderingen av rätten beträffande medicinska bedömningar och annan utredning redovisas. Detta beror på att det är frågan om en officialprövning. Domstolens bedömning framgick inte i de aktuella ärendena och motiveringarna var alltså bristfälliga.

Handläggningen av ett ärende om anordnande av förvaltarskap

I ärende Ä 992-19 kom en ansökan om anordnande av förvaltarskap in den 22 februari 2019. Tingsrätten förelade därefter Överförmyndarnämnden i Eslövs kommun att ge in en utredning enligt 11 kap. 17 a § FB. Vid tidpunkten för inspektionen hade nämnden begärt och beviljats anstånd vid fem tillfällen. Tingsrätten hade behövt påminna nämnden att ge in begärd utredning vid sju tillfällen.

JO Katarina Påhlsson: Det är angeläget att den som behöver hjälp av en ställföreträdare kan få den hjälpen utan dröjsmål. Om tingsrätten inte får in en begärd utredning bör andra handläggningsåtgärder vidtas. I syfte att driva på ett förmynderskapsärende kan det t.ex. vara lämpligt att sätta ut det till sammanträde.

Upptagande av initiativ

JO Katarina Påhlsson: Vid inspektionen granskades ärende Ä 170-19 angående upphörande av godmanskap. Med anledning av vad som uppmärksammades har jag beslutat att i ett särskilt ärende utreda hur ärendet handlagts hos Överförmyndarnämnden i Eslövs kommun, JO:s ärende med dnr 1156-2020.

Vid inspektionen uppmärksammades också fyra konkursärenden som gav anledning att närmare granska tingsrättens rutiner för utsättning av konkursförhandlingar. Jag beslutade den 17 december 2019 att ta upp saken till utredning i ett särskilt ärende, JO:s ärende med dnr 8454-2019.

Övrigt

Utformningen av utrymmen för frihetsberövade personer

Tingsrätten har tio likadana utrymmen i källaren där frihetsberövade personer placeras i samband med en förhandling. Förvaringsrummen är möblerade med en bänk och en stol, båda fastmonterade i väggen, samt är alla fönsterlösa. Det finns en signalanordning i varje utrymme. De kan endast öppnas och stängas utifrån och har en titthålsförsedd dörr.

Vid inspektionen mättes utrymme nummer 5. Golvytan var cirka 4,5 kvadratmeter, volymen cirka 11 kubikmeter och höjden cirka 2,40 meter.

JO Katarina Påhlsson: Sedan år 2011 fullgör JO de uppgifter som ankommer på ett s.k. nationellt besöksorgan enligt 2002 års fakultativa protokoll till FN:s konvention mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning. Tingsrättens utrymmen för frihetsberövade personer inspekterades därför också.

Det finns inte något regelverk som gäller för utformningen av de utrymmen där frihetsberövade personer placeras under sin vistelse i en domstolslokal. I förordningen (2014:1108) om utformningen av häkten och polisarrester finns emellertid föreskrifter som anger hur förvaringsrum i häkten och polisarrester ska utformas och utrustas. Av föreskrifterna framgår följande av intresse. Ett

förvaringsrum ska ha en golvyta på minst 6 kvadratmeter, kubikinnehållet ska vara minst 15 kubikmeter och rumshöjden minst 2,40 meter. Det ska vara försett med ett fönster så att det får tillräckligt med dagsljus. Det ska vara ändamålsenligt utrustat för den intagnes behov. Ett förvaringsrum i en polisarrest får avvika från kraven på golvyta, kubikinnehåll och rumshöjd med högst fem procent. Om det finns särskilda skäl med hänsyn till tillfälliga behov får ett sådant förvaringsutrymme som inte används stadigvarande även avvika från kravet på att det ska vara försett med fönster. Detta framgår av 2, 3 och 5 §§ i den nämnda förordningen. Vid ett nybygge av en domstol samt renovering av sådana förvaringslokaler bör enligt min mening dessa föreskrifter vara vägledande.

Frihetsberövade personer vistas visserligen i de flesta fall i dessa utrymmen under endast kortare stunder i samband med förhandlingar vid tingsrätten. Med hänsyn till omfattningen av större brottmål utgår jag emellertid från att det numera inte är alltför ovanligt att en tilltalade kan vistas flera dagar en och samma vecka i ett sådant förvaringsrum i pauserna under en pågående förhandling. Vidare kan förseningar uppkomma i en förhandling. Rutinen på Lunds tingsrätt är dessutom att de frihetsberövade äter sin lunch i förvarings-rummet. Mot denna bakgrund samt med beaktande av förordningen om utformningen av häkten och polisarrester, bör förvaringsrummen i domstolarna för frihetsberövade enligt min mening inte avvika med mer än högst fem procent från de storlekskrav som ställts upp i förordningen. Jag noterar att förvaringsrummen i tingsrätten avviker mer än så, trots att lokalerna är nybyggda. Med tanke på lokaliseringen av utrymmena i Lunds tingsrätt har jag inga synpunkter på att de saknar fönster. Däremot anser jag att förvaringsrummen också bör utrustas med ett bord eftersom rutinen numera är att de frihetsberövade personerna äter sin lunch där.

Byråchefen Carina Sjögren samt föredragandena Catharina Adlercreutz, Mimmie Ahl och Mikael Wibeck har deltagit vid upprättandet av protokollet.

Uppvisat den 20 februari 2020

Katarina Påhlsson